

Голас Рафзімы

№ 36 (1349)

ВЕРАСЕНЬ 1974 г.

ВЫДАННЕ БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА
ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВ'ЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЬЖОМ

ГОД ВЫДАННЯ 19-ТЫ

ЦАНА 2 КАП.

Такія бесклапотныя хвіліны ў сям'і Шаўлюгаў з Наваполацка бываюць нячаста. Усе тут вельмі занятыя людзі. Сцяпан Сцяпанавіч працуе начальнікам устаноўкі на нафтаперапрацоўчым заводзе і шмат часу аддае грамадскім абавязкам, Зінаіда Андрэўна жыве турботамі сваёй бальніцы, а Валодзя, Іра і Вася большую частку дня праводзяць у школе. Разам збіраюцца яны за абедзеным сталом, ля тэлевізара ці дзеля загараднай прагулкі ў нядзелю. Доўгіх сур'ёзных размоў бацькі не вядуць — у дружнай сям'і дзелавыя пытанні вырашаюць хутка, — але шчодро дзеляцца навінамі, задумамі, могуць нават тактоўна паўшчуваць каго з дзяцей. А калі Вася з Бобікам пачынаюць «цыркавое прадстаўленне», то даводзіцца і тэлевізар выключыць, і часо піс адкласці. Сямейная аднасць, шчырасць і цеплыня праяўляюцца ў такіх хвіліны найбольш поўна.

Фота Ю. ІВАНОВА.

ЯК МЫ ХОЧАМ ЖЫЦЦЬ?

Цікаўную і дапытлівую канадскую настаўніцу Кэрал Майлок мінскія журналісты спыталі: якая, на яе думку, адметная рыса савецкага ладу жыцця? Суайчынніца з Таронта, якая турысткай аб'ехала дзесятак гарадоў нашай краіны і да таго ж пагасціла ў бабулі ў беларускай вёсачцы пад Драгічыным, адказала своеасабліва, але вельмі трэпа: «Аднолькавым узроўнем дабрабыту ўсіх, у вас раўнамернае, але ўпэўненае жыццё».

Калі ўзровень жыцця канадца і савецкага чалавека, развіццё далей сваю думку Кэрал, уявіць у выглядзе графіка, то лініі іх не будуць падобнымі адна на адну. Крывая, якая адлюстроўвае савецкі ўзровень дабрабыту, будзе пастаянна ісці на ўзвышэнне. Прычым, яна ў аднолькавай меры адлюструе і матэрыяльнае становішча аднаго чалавека, і ўсяго грамадства. Канадскі графік будзе характэрны толькі для адной сацыяльнай групы. Крывая будзе нагадваць лесвіцу ў разрэзе, прыступкі якой то вядуць цябе наверх, то абрываюцца.

«Я заўважыла, — дзялілася сваімі назіраннямі канадская турыстка, — што ў Савецкім Саюзе ўсе людзі маюць сярэдні дастатак у тым сэнсе, што няма багатых, але і няма бедных. У вас кожны мае працу. Праца дае магчымасць людзям нармальна харчавацца, добра апранацца, мець кватэру або ўласны дом, хадзіць у кіно ці на стадыён, вучыць дзяцей. У вашай краіне я не бачыла мільянераў, але затое не сустракала і беспрацоўных. У Канадзе зусім не той стыль жыцця. Ёсць празмерная раскоша і ёсць галечка побач. Сёння чалавек мае працу і свой уласны дом, а заўтра — ні таго, ні другога. Кожнаму нібы свеціць шчасце ўзбрацца на вышэйшую прыступку сацыяльнай лесвіцы. Восемь ён спрытна абышоў суседа, і крывая яго шансаў рэзка ўзнялася, але адбегла недалёка і заламалася: чалавек апынуўся на дне грамадства».

Адметнасць стыляў жыцця, яго вартасцей — гэта вынік рознасці грамадскіх і сацыяльных сістэм. У капіталістычным свеце пануе прынцып: дамажыся

поспеху сам, тады ты зоймеш адпаведнае месца ў грамадстве і тым самым створыш свой дабрабыт. Але дамажыся можна толькі за нечый кошт. Таму адзін будзе ўсё жыццё таптацца пад гэтай самай лесвіцай, другі дабярэцца да яе сярэдзіны, затое трэці ўтульна прыстроіцца на карку першых двух і будзе стрыгчы купоны.

Пры сацыялізме дзяржава дбае, каб усе яе грамадзяне мелі аднолькавыя магчымасці задавальнення сваіх матэрыяльных і духоўных запатрабаванняў. У самой нашай сістэме ўжо закладзены прынцыпы, якія выключваюць магчымасць узвышэння ці ўзбагачэння аднаго за кошт працы дзесяткаў. Сацыяльныя каштоўнасці савецкага ладу жыцця — непараўнальныя, як нельга параўнаць дзень і ноч. Для нагляднасці звернем увагу на самыя элементарныя праяўленыя жыцця.

Па законах вольнага прадпрыемства кожны жыхар Англіі можа мець калі не замак, то, прынамсі, уласны кут. Але апошнія статыстычныя па-

ведамленні сведчаць, што 50 тысяч англічан лічацца бяздомнымі і ім няма дзе прытуліць галаву, а 13 мільёнаў англічан хоць і маюць дах над галавой, аднак жывуць сёння ніжэй узроўню беднасці.

Злучаныя Штаты Амерыкі — гэты эталон дабрабыту «вольнага свету» — цяпер перажываюць цяжкі час інфляцыі. Больш як 5 мільёнаў амерыканцаў сёння не маюць работы. Мільёны «сярэдняк» амерыканцаў, якім яшчэ ўчора здавалася дасягальнай вышэйшая прыступка сацыяльнай лесвіцы, сёння моцна трымаюцца за кашалёк і задумваюцца над тым, што яны могуць сабе дазволіць, а чаго — не. Як не задумацца, калі за мінулы год рэальныя даходы амерыканскага рабочага скараціліся на 5,3 працэнта, расце дарагавізна. Цяпер амерыканцу, каб даць свайму нашчадку вышэйшую адукацыю, прыдзецца заплаціць ад 16 да 26 тысяч долараў толькі за навучанне.

Калі супастаўляць два спосабы жыцця, заходні і савецкі, то мы не знойдем адпавед-

ных з'яў у нашай сістэме. Знойдем зусім процілеглыя. У нас няма бяздомных, як у Англіі, ці беспрацоўных, як у ЗША. За апошнія чатыры гады больш чым 45 мільёнаў чалавек атрымалі кватэры або палепшылі свае жыллёвыя ўмовы. Сярэдняя зароботная плата савецкага рабочага павысілася са 117 рублёў да 135 рублёў у месяц. Павышаны таксама мінімальныя размеры пенсій рабочым, служачым і калгаснікам, павялічыліся стыпендыі студэнтам.

Павышэнне дабрабыту савецкага народа — гэта вышэйшая мэта эканамічнай палітыкі нашай дзяржавы. Гэта ж і галоўная задача цяперашняй пяцігодкі, рубяжы якой вызначыў XXIV з'езд КПСС. Над вырашэннем гэтай задачы працуюць сёння міністры і рабочыя, канструктары аўтамабіляў і мадэльеры, людзі, занятыя ў сельскай гаспадарцы і ў сферы бытавых паслуг.

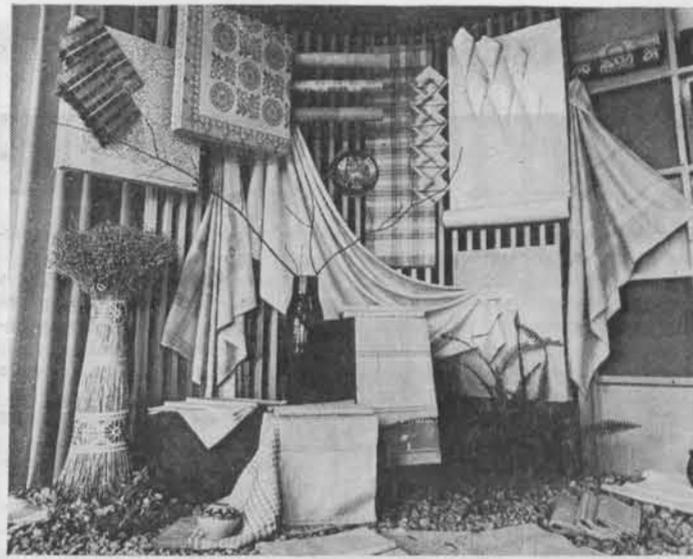
І мы самі, і нашы госці з розных кантынентаў, аналізуючы жыццё савецкіх людзей, [Заканчэнне на 2-й стар.]

Тканіны Аршанскага льнокамбіната карыстаюцца вялікай папулярнасцю ў пакупнікоў. Асартымент іх шырокі — лянныя, льнолаўсанавыя, у сумесі з бавоўнай і віскозай, тыпу батысту. Прадпрыемства выпускае тканіны 282 відаў, малюнкаў і расфарбовак. 770 тысяч квадратных метраў іх будзе выраблена сёлета са Знакам якасці.

НА ЗДЫМКАХ: група прадзільшчыц камбіната — [злева направа] Лідзія КАЗІМІРЧУК, Святлана РУСЕЦКАЯ, Лілія КІТАЕВА, Вера ЛУКАШЭВІЧ, Святлана БАРЫСЕНКА і Ірына НІКІЦІНСКАЯ; вырабы Аршанскага льнокамбіната.

Фота Н. АКИМОВА і А. ЦАРЛЮКЕВИЧА.

НАРАДЖАЮЦЦА ТРАКТАРЫ

У «метрыках» кожнага другога савецкага трактара, прызначанага для экспарту, месца яго нараджэння ўказана трыма літарамі — МТЗ (Мінскі трактарны завод). Аб гэтым прадпрыемстве — рэпартаж карэспандэнта Агенцтва друку Навіны Яўгена БУДЗІНАСА.

Мінскі трактарны завод — гэта цэлы горад. Толькі замест жылых дамоў тут узвышаюцца карпусы цэхаў. Агульная даўжыня адных падыясных канвеераў МТЗ — трыццаць чатыры кіламетры. Нават для беглага агляду вытворчасцей гэтага гіганта трактарабудавання трэба не менш чым тыдзень. Таму абмяжумся знаёмствам з цэнтральнай і самай ажыўленай вуліцай «горада» — галоўным зборачным канвеерам.

Галоўны канвеер рухаецца з хуткасцю пешахода. Вы ідзеце ўздоўж яго, і трактар становіцца трактарам літаральна ў вас на вачах. І калі ў канцы канвеера малады хлопец у кепцы і камбінезоне, што называецца, «з паўабароту» запускае рухавік і ліха выкручвае за вароты цэха, пачынае здавацца, што прысутнічаеш пры стварэнні чуда. Кожны дзень гэты «чуд» паўтараецца трыста з лішнім разоў.

Над канвеерам электроннае табло. Яно падобна на вялікі гадзіннік на гарадскім праспекце. Але час тут вымяраецца

тым, што зроблена. І на табло дзве лічбы: план на змену і фактычная колькасць ужо сабраных машын. Рытм канвеера строга зададзены, і, здавалася б, ніякіх адхіленняў быць не павінна. Але на ім працуюць людзі: аднойчы тут было сабрана 340 машын пры заданні 309.

Мінскі трактарны, пры ўсіх яго маштабах, — усяго толькі галоўное прадпрыемства цэлай трактарабудуўнічай фірмы. На яго працуюць 85 прадпрыемстваў рэспублікі. Адзін з галоўных філіялаў гэтай фірмы — Мінскі матарны завод. Тут вырабляюць трактарныя рухавікі. У 1970 годзе матары Д-50 і Д-50Л магутнасцю ў 50—55 конскіх сіл былі атэставаны на дзяржаўны Знак якасці, гэта значыць выйшлі на ўзровень сусветных стандартаў.

На заводзе не толькі вырабляюць матары, але і праектуюць новыя. Адзін з апошніх узораў, створаны на прадпрыемстве, — васьмідзясцяцісны Д-240, запушчаны ў серыйную

вытворчасць у пачатку гэтага года.

Канструктары Мінскага матарнага выконваюць ужо новы заказ трактарабудуўнікоў. Нядаўна ў эксперыментальным цэху завода сабраны тры першыя доследныя ўзоры шасціцыліндравага трактарнага рухавіка Д-260Т. Яго магутнасць роўная 140 конскім сілам. Доследныя ўзоры перададзены на трактарны завод і будуць усталяваны на эксперыментальнай мадэлі трактара МТЗ-142.

— Мінскія трактары, — расказвае намеснік дырэктара завода па вытворчасці і экспарту Станіслаў Лабачоў, — купляюць 60 краін свету, у тым ліку і такія высокаразвітыя ў тэхнічных адносінах, як Англія, Францыя, Бельгія, Італія, Канада. Брак у нас практычна выключан. У выніку ўсім пяці мадэлям трактара «Беларусь» прысвоены дзяржаўны Знак якасці. Рэсурс асноўных вузлоў машыны самы высокі ў свеце — шэсць тысяч мотагадзін. Многія вузлы і дэталі служаць без рамонтна на працягу ўсяго нарматыўнага жыцця машыны — васьмі гадоў...

Па агульнаму прызнанню, «Беларусь» лічыцца лепшай у

свеце машынай класа 1,4 тоны. Англійскі часопіс «Штотыднёвік фермера» пісаў аб ёй: «Беларусь» будзе працаваць на самых цяжкіх глебах, узорваючы не менш чым акр у гадзіну — гадзіна за гадзінай, без стомы. Трактар мае выдатны набор інструментаў. Ён рухомы, эканамічны, універсальны, выносливы».

На Мінскім трактарным працуюць людзі 34 нацыянальнасцей. 274 прадпрыемствы РСФСР, Украіны і іншых рэспублік краіны пастаўляюць мінчанам дэталі і вузлы машын. Сталёвы пракат паступае з Чэлябінска, Новасібірска, Данецка, падышпнікі шлюць Масква, Куйбышаў, Саратаў, электраабсталяванне — Уладзімір, Томск, Рыга, прыборы для МТЗ робяць у Малдавіі, Арменіі, Паўночнай Асеціі. А тут у Мінску праца гэтага сапраўды гіганцкага калектыву клапатліва зводзіцца ў адно, становячыся машынамі экстракласа, што атрымалі прызнанне ўсяго свету.

Агульная колькасць трактараў, выпускаемых Мінскім трактарным заводам, працягвае расці. Калі ў пачатку пяцігодкі іх выраблялася ў год 80 000, то да 1975 года гэта лічба дасягне 85 000.

ЗВАРОТНЫ АДРАС—БЕЛАРУСЬ

Удзень і ўначы на Каму сцякаюцца з усіх куткоў краіны грузавыя патокі, каб уліцца ў артэрыю буйнейшай будоўлі пяцігодкі. Адзін з гэтых незлічоных ручайкоў пачынаецца ў Беларусі. Будаўнікі Камскага аўтазавода добра ведаюць геаграфію рэспублікі. Бо назву любога яе буйнога горада амаль кожны дзень можна прачытаць на прыбываючых кантэйнерах.

Амаль усё станкабудаванне, адна з самых развітых галін прамысловасці рэспублікі, працуе на КамАЗ. Сэрца будучага аўтазавода — галоўны канвеер — праектавалі і пабудавалі ў Мінску. Адсюль жа адпраўляюцца на Каму сілавыя трансфарматыры, падстанцыі і шчыткі кіравання, што вырабляюцца на электратэхнічным заводзе імя Казлова.

Барысайскі «Аўтагідраўзмацняльнік» будзе пастаўляць механізмы рулявога кіравання і помпы гідраўзмацняльніка ў зборы, Гродзенскі завод аўтаагрэгатаў рыхтуецца да вытворчасці тэлекапічных апаратытатарай. Брэсцкі электралямпавы дасць КамАЗу спецыяльна распрацаваныя лампы.

Але самая важкая дапамога ідзе, вядома ж, ад МАЗа. Па трыццаці спецыяльнасцях праходзяць тут стажыроўку і навучанне рабочыя і інжынеры будучага аўтагиганта. І нарэшце, на Мінскім аўтазаводзе нарадзіліся дзве мадэлі: КамАЗ-5510 — самазвал і аўтапоезд КамАЗ-55102, прызначаны выключна для сельскай гаспадаркі.

Гэтыя дзве машыны сталі ўвасабленнем усяго лепшага, чаго дабіліся беларускія аўтазаводцы. Самыя смелыя канструктарскія рашэнні выпрабавуюцца на КамАЗах. Упершыню ў айчынным аўтамабілебудаванні для падняцця грузавой платформы ўключаюцца тры сілы: электрычнасць, пнеўматыка і гідраўліка. Каб разгрузіць машыну, дастаткова націснуць кнопку на панелі. Дванаццаць секунд — і груз на зямлі. Гэта замест паўмінуты, прадугледжанай тэхнічным заданнем для праектавання.

Амаль аб кожнай сістэме аўтапоезда можна сказаць «упершыню». Ды і сам аўтамабіль не мае сабе роўных па тэхнічных магчымасцях. Тры доследныя ўзоры КамАЗа-55102, вырабленыя на Мінскім аўтазаводзе, паказалі выдатную праходнасць па самаму непралазнаму бездарожжы і паражняком, і з поўнай нагруквай 14 тон. Для сельскагаспадарчай машыны гэта амаль важнейшая якасць.

Работа над КамАЗамі яшчэ працягваецца. Мадэль 5510 прайшла ўжо міжведомасныя выпрабаванні, а аўтапоезд робіць толькі першыя крокі.

Д. ПАТЫКА.

не, што адбылося на прадпрыемстве за гэтыя гады, унесла значныя змяненні ў змест працы: скарацілася дыстанцыя паміж разумовай і фізічнай дзейнасцю, павысілася доля механізаваных аперацый, агульны характар працы стаў больш творчым. Напрыклад, высокакваліфікаванай працай на прадпрыемстве занята зараз больш за 97 працэнтаў рабочых. Гэты ўзровень перавышае планы паказчык.

Адзін з вынікаў такіх змяненняў — рост заробтнай платы. Толькі за тры гады пяцігодкі яе прыбаўка складала ў кожнага працуючага ў сярэднім амаль пятнаццаць рублёў. А да канца сёлета года заробная плата рабочых, згодна з папярэднімі падлікамі, узрасце яшчэ на 17 працэнтаў. Але, як вядома, зарплата не адзіная крыніца даходу работнікаў завода. Летась прадпрыемства выдаткавала каля 900 тысяч рублёў на розныя прэміі і разавыя заахвочванні. Прыбаўце сюды ж фонд сацыяльна-культурных мерапрыемстваў. 418 тысяч рублёў патраціў у мінулым годзе завод на ўтрыманне прафілакторыя, палаца культуры, піянерскага лагера, спартыўнага комплексу з дзвюма заламі і плавальным басейнам. Яшчэ прыклад — у нас ужо некалькі год бясплатна снедаюць рабочыя ранішніх змен. На гэтыя мэты штогод выдаткоўваюцца 18 тысяч рублёў.

План сацыяльнага развіцця прадугледжвае далейшы рост кваліфікацыі калектыву. Павысіць свой разрад на заводзе можна індывідуальным і брыгадным метадамі, у спецыяльных школах і на курсах. Асабліва шмат хімікаў займаюцца на вячэрнім аддзяленні Светлагорскага індустрыяльнага тэхнікума. Зараз на заводзе налічваецца больш за 500 рабочых, якія маюць сярэднюю спецыяльную адукацыю. Характэрна, што многія выпускнікі заводных і вячэрніх аддзяленняў інстытутаў і тэхнікумаў працуюць зараз на кіруючых пасадах — начальнікамі змен, участкаў, цэхаў, аддзелаў.

Асобна трэба сказаць аб станоўчых змяненнях у сацыяльна-псіхалагічным клімаце ў калектыве, у свядомасці рабочых. Гэта пацвярджаецца перш за ўсё ростам грамадскай актыўнасці работнікаў, узрасшай колькасцю рацыяналізатарай і вынаходнікаў. Удасканалюцца формы ўдзелу рабочых у кіраванні вытворчасцю праз пастаянна дзеючыя вытворчыя нарады, народны кантроль і іншыя арганізацыі працоўных. Усе гэтыя працэсы заводскія сацыялагі ўважліва аналізуюць, каб у будучым прадугледзець яшчэ больш спрыяльныя ўмовы для праяўлення творчай актыўнасці кожнага работніка. Сацыялаг на вытворчасці. Сёння ўжо цяжка ўявіць нашы заводы і фабрыкі без гэтых спецыялістаў. Плён іх дзейнасці вымяраецца не толькі дадатковымі прыбыткамі ад павышэння прадукцыйнасці працы. Ёсць і іншыя, не менш важныя паказчыкі. Гэта паліпашэнне ўмоў работы, прафесійны, адукацыйны і культурны рост членаў калектыву, рост дабрабыту рабочых і яшчэ многае іншае, што з кожным днём набліжае наша жыццё да камуністычнага заўтра.

М. ІВАНОЎ,
інжынер-сацыялаг Светлагорскага
завода штучнага валакна.

Рыхтуецца да пуску першая чарга Мазырскага нафтаперапрацоўчага завода. Больш чым на 50 аб'ектах працуюць прыёмныя камісіі. Будаўнікі вырашылі ўвесці ў дзеянне першую чаргу Мазырскага нафтаперапрацоўчага завода датэрмінова.
НА ЗДЫМКУ: галоўны тэхнолаг будаўнічага трэста Л. БЕЛАЗЁР і брыгадзір брыгады бетоншчыкаў А. ФРАЛОЎ.

ШТО ІМ ПРЫНЕСЛА СУСТРЭЧА

Родная зямля сустрэла суайчыннікаў з Амерыкі не пасенняму гарачым сонцам і не менш гарачым абдымкамі блізкіх. Турысты, госці... або абыйдзеныя шчаслівай доляй адзці сваёй маці Радзімы! Кім адчувалі сябе людзі, якія павольна, па-старэчы асцярожна, выходзілі з самалёта і спускаліся на трапу ў Мінскім аэрапорце! Што прынясе ім доўгачаканая сустрэча з Бацькаўшчынай, якія вышывы зрабляць яны тут для сябе, з чым вернуцца назад у Штаты!

АДКРЫЦЦІ ФЭДАРА ЕСІСА

Муж і жонка Есісы ехалі ў Савецкі Саюз, бадай што, як тыповыя турысты. Клара — амерыканка, Фёдар нарадзіўся ў Беларусі, але калі хлопчыку не было і чатырнаццаці, бацькі выехалі з ім у Злучаныя Штаты. У памяці ад далёкага дзяцінства засталася нямнога: сялянская хата, вясковая беднасць, засмучаны твар дзядзькі, бацькавага брата, які праводзіў іх у далёкае і такое няпэўнае падарожжа. «Мы хутка вернемся», — супакойвалі больш сябе, чым тых, хто заставаўся ў Панахах, ад'язджаючы. Але сустрэча, і не бацькаўшчына, а іх сына Фёдара з роднымі адбылася толькі праз паўстагоддзя.

На падарожжы настайвала Клара. Яна заўсёды адчувала гарачую сімпатыю да нашай краіны і заўсёды, не менш гарачым, было ў яе жаданне ўбачыць месца, дзе нарадзіўся муж.

— А я, па праўдзе сказаць, вагаўся спачатку. Думаў: хто пазнае мяне ў тых Панахах. Там жыве дваюродны брат, дык мы ж толькі зрэдкі з ім перапісваемся, ніколі не бачыліся. Бацькаўшчына хата, напэўна, даўно развалілася. Аднак больш за ўсё я баяўся за Клару. Яна ў мяне гараджанка, з вясковым жыццём не знаёмая. А ў Пана-

будзе хоць як дрэнна — вытрымаю. Паедзем».

І яны паехалі. У Мінску, у гасцініцы «Юбілейнай», гасцей чакаў Уладзімір Есіс, дваюродны брат Фёдара, які прыехаў за імі з Сіняўкі, суседняй з Панахамі вёскі.

— Паедзем хутчэй. Там вас ужо чакаюць.

— Нас чакаюць?! — не павярлі Фёдар і Клара.

«Самае дзіўнае, — расказвалі яны потым, — што нам сапраўды былі рады». Да Фёдара падыходзілі яго аднагодкі і пыталі: «А мяне ты памятаеш? А мяне ўспомніў?» Адных пазнаваў, твары іншых час начыста сцёр з памяці, але размаўляць з усімі было аднолькава прыемна і цікава. Сяляне вадзілі гасцей па Панахах і Сіняўцы, а Фёдар не мог нічога пазнаць.

— Дзіўна, але ад старых Панахоў засталася толькі наша маленькая хатка. Усе астатнія дамы новыя. А яна стаіць, нібы столькі год чакала, каб я прыехаў і развітаўся з ёю.

Тры дні ў вялікім доме Уладзіміра Есіса было людна і весела. На стале было цесна ад пачастункаў. Тостаў таксама было многа. І ўсё такія цёплыя і сардэчныя. Клара амаль не разумела слоў, але яе ўсхвалявалі гэтыя гасцінныя людзі. Знайшоўся ў доме Уладзіміра для гасцей і асобны пакой, і добрыя драўляныя ложка з чыстай бялізнай. Са сваякамі і іх аднавяскоўцамі Клара і Фёдар развіталіся як з дарагімі і блізкімі людзьмі. Панацы перасталі ўжо быць далёкім успамінам дзяцінства.

І яшчэ некалькі важных адкрыццяў зрабіў для сябе на Радзіме Фёдар Есіс.

Аднойчы ў час экскурсіі па Мінску я пачула, як ён, звяртаючыся да сваіх таварышаў, казаў: «Хутчэй, хутчэй, а то спознімся».

— Вы беларус? — спытала я ў яго. — Вельмі добра гаворыце па-беларуску.

— Ды з Беларусі родам. Але ж мовы такой, беларускай, я, здаецца, і не чуў ніколі.

А праз некалькі дзён у Вязынцы, у Музеі-запаведніку Янкі Купалы, Фёдар, паказваючы на пакрытае ружовымі кветкамі поле, усклікнуў:

многа слоў матчыных памятаю. Аказваецца, я і не здагадаўся, што ведаю беларускую мову.

Ужо развітаючыся і быццам падсумоўваючы ўсё перажытае на Радзіме, Фёдар Есіс казаў: «Мяне ўразіла глыбіня пачуццяў савецкіх людзей, усё ваша жыццё. Вы перажылі страшную трагедыю другой сусветнай вайны. Вы не забываеце яе ахвяр і яе герояў. Але не плачаце над імі пастаянна, а будуче, працуеце і ўжо заваявалі павагу і аўтарытэт ва ўсім свеце».

Словы земляка былі не новымі. Але праз яго ўспрыманне, ужо ў каторы раз, і я нібы зноў адчула цяжар, які ўсклала мінулая вайна на плечы нашага народа, адчула, што і ён, Фёдар Есіс, гэта разумее і ганарыцца намі. І стала прыемна і радасна за свой народ, за сваю Радзіму, за ўсё, што мы зрабілі і робім на зямлі.

ПАДЗЯКА ДУНІ СІТНІКАВАЙ

Дуня Сітнікова прыязджае ў Савецкі Саюз, як дадому.

— Сённяшні мой прыезд пята за апошнія некалькі год. Я толькі і жыву такімі пазездкамі. Яны для мяне, нібы эліксір.

Дуня ўжо немаладая. У час адной з такіх пазездкаў яна захварэла: тэрмінова трэба было рабіць аперацыю. Жыла яна тады ў сястры, у вёсцы недалёка ад Сморгоні. На машыне хворую хутка даставілі ў Ашмянны, паклалі ў бальніцу, зрабілі аперацыю «добра і бясплатна», як расказвала яна сама.

— Я ў «Гродзенскую праўду» напісала пра гэты выпадак. Выказала падзяку ўрачам і сястрычкам, якія мяне лячылі. А калі вярнуўся ў Нью-Йорк, пачула ад нашых «сяброў-прыяцеляў»: «Ты чырвоная». «Ну, то і добра, што чырвоная», — адказала я ім. — Чырвоны — колер крыві, а без крыві чалавек жыць не можа».

У Маладзечна ў Дуні Сітнікавай жыве любімая пляменніца.

— Я хацела б, каб Ніна прыехала да мяне ў госці. Пракарміць яе я змагу, нават білет на зваротны шлях куплю. А вось што стане і з ёю, і са мной, калі яна захварэе? — разважае старая жанчына. — За што я буду яе лячыць? Я ж ратарыя!

У Мінску Дуня любіла згубіцца ў стракатым натоўпе людзей, зайсці ў незнаёмае месца, разгаварыцца з выпадковымі прахожымі. Спачатку яна трошкі баялася, думала: спыніць хто-небудзь, скажа — туды не хадзі, сюды не лезь! Потым зразумела, што нікому няма да яе справы, і спакойна стала вуліцу за вуліцай «абследаваць» Мінск. Пабывала ў парках («Зелена ўсюды і вельмі чыста»); была на плошчы Перамогі («Я схіляю сваю сіваю галаву перад подзвігам вашага народа»); у царкву зайшла, службу праслухала («Я сама няверуючая. Але, калі хто спытае, магу сказаць, што царквы не закрыты ў Савецкім Саюзе»). Наогул, ёй проста падабалася гуляць па мінскіх вуліцах, гуляць і днём і вечарам і нікога не баяцца.

— Мы ў Нью-Йорку спаць кладземся разам з курамі, — расказвала Дуня. — Вечарам на вуліцу і не думай выходзіць: заб'юць, абрабуюць. Ды што вечарам. На мяне нядаўна сярод белага дня на вуліцы бандыты напалі. Апрытомнела ў бальніцы.

І ўсё ж Дуня Сітнікова ходзіць і ў Нью-Йорку. Самы часты маршрут — да будынка Арганізацыі Аб'яднаных На-

цый. З вялікай увагай, калі ўдаецца, слухае выступленні савецкіх прадстаўнікоў, падоўгу стаіць перад скульптурай Вучціча «Перакуем мечы на арлы». Ад гэтага Івана, як называе яна бронзавага чалавека, павявае на яе сілай, упэўненасцю і мірам.

... З Малашэвічаў Якубовічы вярнуліся пад вечар. Калі яны ўвайшлі ў вестыбуль «Юбілейнай», позіркі ўсіх міжволі спыніліся на іх.

— Вы ззяеце, нібы маладажоны, — зазначыла іранічна Зіна Палеская, кіраўнік групы.

У руках у старых былі кветкі, многа кветак, вочы іх прамяніліся шчасцем.

— А мы і сапраўды, нібы палмадзельні, — гаварыў Андрэй Ігнатавіч. — Гэта ж толькі пазайздросціць можна таму, як жыве наша радня. Паглядзіце, колькі нам падарункаў надавалі. Вось падушка з чыстага пуху. А якія вырабы з ільну. Во паглядзіце, якая прыгажосць, — не вытрымаў Андрэй Ігнатавіч і разгарнуў перад сабраўшымі яркую посылку з воўны. — Адна бяда толькі: зноў цяжкія чамаданы везці прыдзецца. Думалі, дадому без багажу паедзем. А вывезлі не менш, чым сюды прывезлі. Groшай ад нас ніхто з пляменнікаў не ўзяў. І вельмі паспілі, каб не турбаваліся і пасылак не прысылалі.

У Малашэвічах на Случчыне Якубовічы сустрэлі адразу ўсю сваю вялікую радню. У вёсцы жывуць брат Пётр і сястра Праксоўя, з Горкага прыехаў Васіль, былы пракурор, цяпер пенсіянер. Ім Андрэй Ігнатавіч асабліва ганарыцца: «Бач, якія вялікія людзі выйшлі з нашага сямейства!» Жонка і дачка ў Васіля — урачы. Не скардзяцца на сваё жыццё і іншыя пляменнікі (а іх у Якубовіча больш дзiesiąці). Ёсць сярод іх і механізатары, і рабочыя, і будаўнікі. Многія з іх жывуць у Мінску.

— Выйшлі нашы госці з аўтобуса, — расказвала Марына, жонка пляменніка Івана, — а мы стаім паўкругам, сустракаем іх. Усе апрануты добра. Дзядзька глянуў на нас і заплакаў: «Сорамна, дзеткі мае, мне сваё падарункі вам дарыць. Вы, мусіць, цяпер багацейшыя за мяне». Па вёсцы тры разы з канца ў канец прайшоў, агледзеў дамы і застаўся задаволены: «Бачу, што і вёска мая пабагацела», — сказаў ён нарэшце.

У Мінску штовечар Надзея і Андрэй Якубовічы хадзілі да каго-небудзь з пляменнікаў у госці. Вось толькі да Івана з Марынай не зайшлі: малады атрымалі ордер на новую квартиру і яшчэ не паспелі ўсяліцца.

— Ашукалі нас у Амерыцы, — бедавала Надзея Якубовіч. — Затое цяперачкі я ўжо нікому бало не паверу, што ў Савецкім Саюзе людзям дрэнна жыць ведаць.

— Нічога, старая, — супакойваў жонку Андрэй Ігнатавіч. — Галоўнае, што мы цяпер можам быць за іх спакойныя. Хай і далей ім шчасціць.

Дзіяна ЧАРКАСАВА.

Дуня СІТНІКАВА.

ШЧАСЦЕ АНДРЭЯ ЯКУБОВІЧА

«Наша цела ў Амерыцы, а душа заўсёды была і ёсць тут, на Радзіме», — запісаў у кнізе наведвальнікаў у музеі Янкі Купалы ў Вязынцы Андрэй Якубовіч.

...Як самага старэйшага з сыноў адправіў яго калісьці бацька на заробаткі за акіяны. Дапамогі так і не дачакалася ад яго сям'я. І там, у Штатах, грошы на вуліцы не валяюцца. А тут браты і сястры з дапамогай новай улады сталі на ногі і дзяцей у людзі вывелі. І ўсё ж, як у самага старэйшага, на ўсё жыццё засталася ў Андрэя Ігнатавіча пачуццё адказнасці за вялікую сям'ю.

Напэўна таму, калі ў Амерыку з Савецкага Саюза прыехалі некалькі яўрэйскіх сем'яў і сталі распісваць, як цяжка жывецца там людзям, устрывожыўся і Андрэй Якубовіч.

Калі яны ўсе там голыя і босыя, трэба ехаць і, можа, чым дапамагчы, параішыся з жонкай, вырашыў Андрэй Ігнатавіч.

І вось, напаклаўшы няхітрымі рэчамі чамаданы, Андрэй і Надзея Якубовічы рушылі ў далёкі і нялёгкі для іх гадоў шлях.

Андрэй ЯКУБОВІЧ (у цэнтры) з пляменнікамі.

Клара і Фёдар ЕСІСЫ.

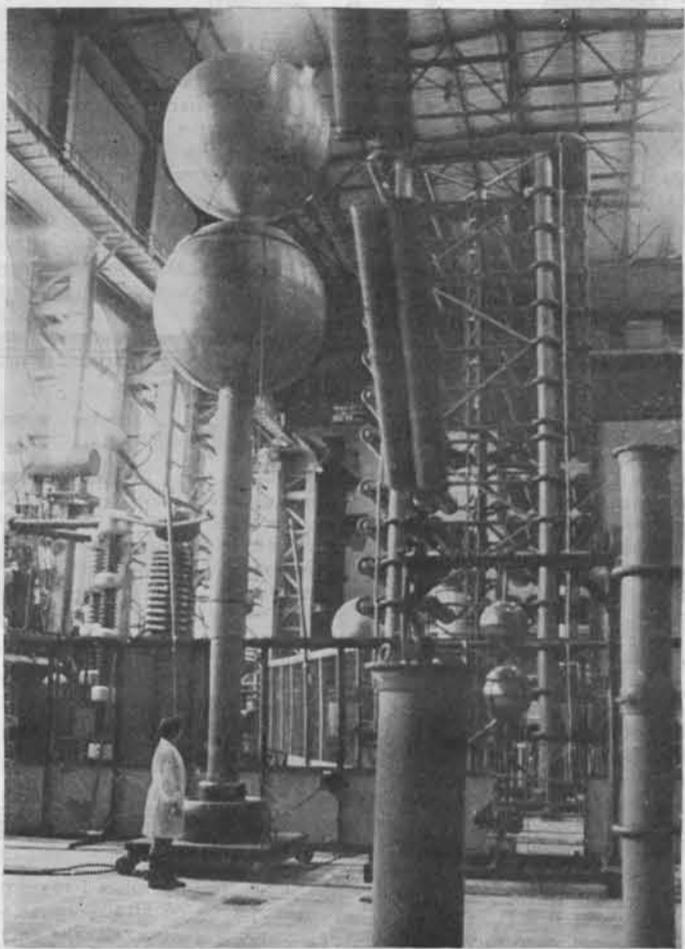
чах, як мы ад'язджалі, нават ложкаў у хатах не было. Але яна ўпартая. «Не можа быць, каб усё ў тваёй вёсцы засталася па-ранейшаму. Столькі ж год прайшло, — разважала жанчына. — Ну, а калі і так, то я ўсё роўна згодна. Няхай сабе

— Добрая канюшына! — Гэта «клевер», — паправіла перакладчыца.

— А мне здаецца, што маці называла такія кветкі «канюшынай», — не згаджаўся Фёдар.

— Дарэмна спрачаецца, — ўмяшаўся нехта з турыстаў. — Па-руску «клевер», а па-беларуску «канюшына».

— Дык гэта выходзіць, што я зноў гавару па-беларуску, — узрадаваўся Фёдар. — Я яшчэ

Экибастуз—Центр... Эта новая линия электропередачи постоянного тока свяжет Казахстан, где вырабатывается дешевая электроэнергия, с центральными районами России. Для оснащения этой уникальной линии на Московском электротехническом заводе имени В. Куйбышева созданы новые трансформаторы. Сейчас они проходят типовые испытания.

НА СНИМКЕ: на испытательной станции завода.

Фото В. КУНОВА и К. ХАЛЛЫЕВА.

У ЭСТОНСКИХ РЫБАКОВ

Пальяссаре — Голый остров. Так в переводе с эстонского называется северная окраина Таллина, длинным узким языком уходящая далеко в море. Еще 10—15 лет назад такое название вполне соответствовало действительности. Это было унылое, пустынное, болотистое место, где даже не росли деревья, было всего два-три десятка небольших деревянных домов да несколько административных строений.

Сегодня Пальяссаре неузнаваемо переменился, широкие асфальтированные дороги, многоэтажные корпуса административных и производственных зданий, механизированные склады, переплетение железнодорожных путей, бетонные ленты причалов. Все это хозяйство эстонского рыбопромышленного объединения «Океан». Ему принадлежат более сотни океанических рыбопромышленных, обрабатывающих, транспортных и вспомогательных судов, судоремонтный завод, порт с механизированным хозяйством, строительное и автотранспортное управление и много других служб.

К 1970 году, к моменту создания объединения «Океан», эстонский рыбопромышленный флот представлял собой вполне окрепшее хозяйство. Начав океанический лов в 1956 году, эстонские рыбаки к этому времени добились хороших показателей в работе. Республика приобрела более совершенные рыбопромышленные суда, рыбоперерабатывающие базы — заводы, крупнотоннажные транспортные суда. И тем не менее перед рыбаками встали новые сложные проблемы, требовавшие неотложного решения.

Первая из них заключалась в несовершенстве структуры руководства. Часть рыбопромышленного хозяйства принадлежала базе тралового флота, а часть — транспортно-рефрижераторному флоту. Самостоятельные мелкие строительные и судоремонтные предприятия не могли удовлетворить возрастающих потребностей флота. Нужно было решать вопрос о создании мощных судоремонтного и строительного центров. С увеличением числа судов рыбопромышленного флота, с повышением их технической оснащенности стала резко ощущаться нехватка специалистов. Создание объединения «Океан» помогло решить все эти проблемы.

Сейчас рыбопромышленный и рефрижераторный флот — единый производственный организм с централизованным руководством. За короткий срок коллектив «Океана» добился больших успехов. И дело не только в том, что за первые два года рыбы добыто почти на 50 тысяч тонн больше и значительно увеличился ассортимент рыбной продукции (сейчас ее выпускается более 100 наименований). Увеличение прибылей позволило вкладывать большие средства в капитальное строительство.

За два с лишним года было завершено строительство морского рыбного порта. Сейчас к причалам Пальяссаре швартуются большие океанские суда. Оснащение порта позволяет обрабатывать одновременно несколько судов, рыба с которых поступает в огромные камеры портового холодильника. Цеха по выработке консервов выпускают ежедневно десять тысяч банок деликатесной продукции.

Успешно решена и проблема подготовки кадров. «Океан» имеет свое мореходное училище, выпускающее специалистов среднего звена по различным профилям, и мореходную школу, где учащиеся получают специальность квалифицированных матросов и мотористов.

Нина МОЛЧАНЮК, АПН.

СОЦИАЛИЗМ и экономический прогресс неразделимы. Это аксиома, очевидная сегодня для всех. Гигантские масштабы, высокий технический уровень, динамичность всего народного хозяйства — вот что отличает современный этап развития экономики СССР. С каждым годом все более полно удовлетворяются общественные и личные потребности советских людей.

Высокие и устойчивые темпы экономического роста, отсутствие безработицы, кризисов и спадов производства — все это результат планомерного развития советской экономики. И в этом состоит одно из важнейших преимуществ социализма.

Успехи социалистического хозяйства вынуждены признать сегодня и буржуазные ученые. Так, в одной из своих статей, опубликованной в газете «Таймс», видный английский экономист А. Ноув

Действительно, экономика СССР испытала в 1972 году воздействие невиданной в истории страны засухи, и это не могло не сказаться на состоянии всего народного хозяйства. И хотя один-единственный год не может служить основанием для выводов о тенденциях экономического развития страны, их поторопились сделать многие органы печати. Чтобы увидеть подлинные тенденции экономического развития, надо обратиться к данным о росте национального дохода за более продолжительный период.

Эти данные таковы: в седьмой пятилетке национальный доход нашей страны увеличился на 32 процента, повышаясь в среднем за год на 5,7 процента. В восьмой пятилетке среднегодовой темп роста национального дохода увеличился до 7,1 процента. Кстати, это примерно в 2,5 раза больше, чем темпы роста национального дохода

ста еще более убедительно. В настоящее время наша страна опережает США по производству чугуна и стали, каменного угля и металлорежущих станков, магистральных тепловозов и электровозов, тракторов и зерноуборочных комбайнов, древесины, цемента и оконного стекла, хлопчатобумажных и шерстяных тканей, сахарного песка, молока и некоторых других товаров. Все более сокращается разрыв между Советским Союзом и США в добыче нефти и производстве минеральных удобрений. Освоение новых, богатейших месторождений нефти и газа в Сибири гарантирует высокие и устойчивые темпы роста энергетического потенциала нашей страны. Гигантские богатства советской земли служат надежной основой индустриального развития СССР и его внешнеэкономических связей.

В условиях, когда на Западе обострился энергетиче-

СОЦИАЛИЗМ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС

отмечал, что объем советского промышленного производства возрастает из года в год. Так же обстоит дело с сельскохозяйственным производством. Улучшаются жилищное строительство, ассортимент и качество потребительских товаров. «Все это — достижения, которые нельзя не признать значительными», — в таком выводе приходит А. Ноув.

В буржуазной прессе, однако, гораздо чаще встречаются статьи, авторы которых, тенденциозно и произвольно обращаясь со статистикой, находят «самые очевидные проявления кризиса» в советской промышленности и сельском хозяйстве, в сфере накопления и потребления, толкуют о том, что-де Советский Союз «утратил» преимущества в темпах экономического роста. Так, по мнению американского журнала «Форчун», высокие темпы экономического роста СССР, характерные для пятидесятых годов, якобы исчерпали себя, и было превосходство советской экономики над экономической капитализма кануло в вечность. Для доказательства этого сомнительного тезиса журнал использует неведомо откуда почерпнутые цифры прироста национального дохода за 1972 год. По данным советских статистических органов, национальный доход СССР возрос в 1972 году на 4 процента. Журнал «Форчун» оценивает этот прирост менее чем в 1,5 процента. «Интернэшнл геральд трибюн» — в 2 процента.

США за тот же период. В течение первых трех лет девятой пятилетки национальный доход СССР возрос на 16,4 процента, увеличившись по сравнению с соответствующим периодом прошлой пятилетки примерно в полтора раза.

Что касается роста промышленного производства, то ни одна страна Европы и Америки в последние десятилетия не смогла достигнуть советских темпов. 1973 год принес с собой новые свидетельства вынужденного роста советской экономики: выпуск промышленной продукции увеличился на 7,4 процента, а урожай зерновых культур превзошел самые оптимистические ожидания и составил 222,5 миллиона тонн.

По общему объему промышленного производства СССР все еще отстает от США, но разрыв в уровне производства благодаря более высоким советским темпам постоянно сокращается. В 1950 году наша промышленность давала менее 30 процентов объема американской промышленной продукции, в 1965 году — 62, а в настоящее время — более 75 процентов. Как видно, ускоренное развитие советской промышленности продолжалось и тогда, когда, по утверждениям некоторых буржуазных критиков, Советский Союз «утратил» превосходство в темпах экономического развития.

В отдельных, весьма важных отраслях экономики лидерство СССР в темпах ро-

ский кризис, взаимовыгодные экономические отношения с СССР, не подверженные конъюнктурным колебаниям, приобретают в глазах представителей западных деловых кругов особое значение. Однако определенные круги на Западе стремятся помешать дальнейшему развитию этого сотрудничества, они клеветают на Советский Союз, извращают цели его внешней политики. Всякого рода «кремлинологи» и «советологи» порой выдают за новейшие факты экономической жизни СССР невероятную чушь, сочиняют разного рода небылицы о советской действительности.

Кому же выгодно изобретать и печатать подобные небылицы? Очевидно, тем, кто стоит на позициях антикоммунизма и антисоветизма, кто хотел бы навсегда разобщить Советский Союз и Европу.

Наша страна за несколько десятилетий прошла путь, который другие страны не смогли пройти за столетия. Ее неудержимому, стремительному движению не смогли помешать ни чудовищные разрушения двух мировых войн, ни длительная политическая изоляция, ни экономическая блокада. Сегодня Советский Союз — одна из ведущих держав мира, желанный торговый партнер для многих стран, руководители которых отказались от безрассудной и бесперспективной политики «холодной войны».

Николай ОПАРИН, профессор.

АМЕРИКАНСКИЕ ЦЕРКОВНЫЕ ДЕЯТЕЛИ В БЕЛОРУССИИ

В начале сентября этого года в Минске находилась делегация видных церковных деятелей США. В ее состав входили Роберт Мосс — президент объединенной церкви Христа США, Роберт Кампбелл — Генеральный секретарь американских баптистских церквей США, Роберт Ламар — модератор объединенной пресвитерианской церкви США, профессор Роберт Прайс. Делегацию сопровождал протопресвитер Московской патриархии Виталий Боровой.

Во время пребывания в столице Белоруссии делегация присутствовала на богослужениях в Минском православном соборе и молитвенном доме евангельских христиан баптистов. Их сердечно и тепло приветствовали от имени верующих архиепископ Минский и Белорусский Антоний, старший пресвитер евангельских христиан баптистов К. Велисейчик и другие.

Руководитель делегации достопочтенный Роберт Кампбелл и члены делегации обратились с приветствием к верующим, поблагодарили за теплый и радушный прием. Они выразили мнение, что взаимные встречи будут способство-

вать дружбе советского и американского народов. «Нас особенно поразили, — говорили гости, — ваши успехи в восстановлении и строительстве такого прекрасного и удобного для жизни людей города, как Минск».

Гости осмотрели экспозицию музея истории Великой Отечественной войны и оставили запись в книге почетных гостей. После осмотра музея Роберт Кампбелл заявил, что их восхитило мужество советских людей, разгромивших фашистскую Германию. «Вместе с тем, — сказал он, — мы пережили тяжелые минуты во время осмотра музея, когда увидели воочию зверства фашистских извергов на земле Белоруссии. Пусть это никогда не повторится».

В честь делегации архиепископ Минский и Белорусский Антоний дал прием. Гостей из США на железнодорожном вокзале тепло проводили в Москву архиепископ Антоний, старший пресвитер евангельских христиан баптистов по Белоруссии К. Велисейчик и другие религиозные деятели.

Складальнікам вялікага слоўніка беларускай народнай мовы, а тым самым і заснавальнікам нашай лексікаграфіі з'явіўся Іван Насовіч (1788—1877). Яго славуць «Словарь белорусского наречия» (1870) на 30 тысяч слоў лічыцца яшчэ і зараз не толькі адлюстраваннем пэўнага стану беларускай мовы ў галіне лексікі, калі яна была па сутнасці толькі дыялектнай, але і каштоўным навуковым даламожнікам для сучаснай беларускай лексікаграфіі. І. Насовіч вядомы таксама як складальнік слоўніка старой пісьмовай мовы беларусаў (рукапіс) і шэрагу збораў фалькору.

Слоўнік беларускай мовы І. Насовіча — гэта не даламожнік па літаратурнай мове, абрысы і нормы якой у адносінах слоўнікавага складу былі тады зусім малавыразныя. Ён быў прызначаны для даведка пры навуковых даследах у галіне беларускай культуры. Але слоўнік лічыцца вялікім укладам у развіццё нашай мовы. Ён увасобіў значныя багаці беларускай дыялектнай мовы, як важнейшай у той час часткі нацыянальнай моўнай сістэмы, паказаў яе лексічную своеасаблівасць, а пазней меў значны ўплыў на практычную выпрацоўку лексічных нормаў літаратурнай мовы. Акрамя таго, слоўнік І. Насовіча вызначыў характар і напрамак амаль усёй наступнай лексікаграфічнай працы па беларускай мове да Кастрычніка. Лексікаграфы-збіральнікі імкнуліся або дапоўніць слоўнік І. Насовіча або стварыць асобныя слоўнікі лексікі пэўных рэгіёнаў Беларусі ці міжмоўных дыялектных зон (С. Малевіч, З. Радчанка, У. Дабравольскі, Е. Раманаў, М. Нікіфароўскі, Ф. Сцяпура і іншыя).

Заснавальнікам беларускага мовазнаўства ў такіх яго найбольш важных галінах, як фанетыка і граматыка, гісторыя, дыялекталогія, лексікалогія беларускай мовы, стаў Яфім Карскі (1861—1931). У пачатку XX стагоддзя выходзіць у свет яго фундаментальная праца «Беларусь». Другі том гэтай працы прысвечаны падрабязнаму разгляду гукаў і формаў народнай беларускай мовы і іх гісторыі, а ў першым томе Я. Карскі знаёміць з гісторыяй вывучэння беларускай мовы, яе пісьмовымі крыніцамі, пашырэннем, з насельніцтвам тагачаснай Беларусі, яго моўнымі сувязямі і інш. Я. Карскаму належаць сотні артыкулаў і нататка па беларускай мове, многія кнігі, дзе беларускай мове ён адводзіць вялікае месца. Дзякуючы навуковай дзейнасці Я. Карскага, даследаванне беларускай мовы ператвараецца ў самастойную галіну славянскага мовазнаўства.

Працы Я. Карскага, асабліва яго даследаванне «Беларусь», з'явіліся навуковай падставой для абмеркавання пытанняў аб тэрыторыі пашырэння беларускай дыялектнай мовы, яе агульнанародных рысах, генетычных і гістарычных сувязях з іншымі мовамі і г. д.

Асноўную ўвагу даследчыкаў Я. Карскі таксама звяртаў на вывучэнне беларускай дыялектнай мовы. Найбольш цікавыя і значныя працы таго часу па мове асобных дыялектных зон Беларусі — гэта нарыс граматычнага ладу гаворкі Случчыны А. Сержпутоўскага (1911) і даследаванне «сакаючай» гаворкі паўднёвых беларусаў І. Сербіва (1915).

Узяццё беларускай літаратурнай мовы ў самым канцы дакастрычніцкага перыяду на ўзровень важнага сродку агульнанародных зносін ставіць перад беларускім мовазнаўствам комплекс зусім новых задач. Тэарэтычную і практычную цікавасць і важнасць набываюць пытанні аб адносінах беларускай літаратурнай мовы да рускай, польскай і іншых моў у сваім развіцці, а таксама, зразумела, і да беларускіх дыялектаў. Гэта пераважна пытанні яе ўласнай адметнасці і нормы ў лексіцы, граматыцы і ў гукавым афармленні выказванняў. Гэта таксама пытанні беларускага пісьма — графікі і арфаграфіі. Гэта, нарэшце, праблема практычных даламожнікаў па беларускай літаратурнай мове — слоўнікаў, падручнікаў, арфаграфічных даведнікаў і г. д.

Аднак вырашэнне гэтых пытанняў у да-

кастрычніцкі перыяд яшчэ не адасобілася ад самой практыкі ўжывання беларускай літаратурнай мовы ў спецыяльную галіну навукі аб мове. Гутаркі і спрэчкі па розных пытаннях мовы, безумоўна, мелі месца. Некаторыя выказванні і меркаванні тагачасных дзеячаў беларускай культуры аб літаратурнай мове і яе нормах знайшлі месца ў друку (Ф. Багушэвіч, А. Абуховіч і інш.). Былі апублікаваны даламожнікі для авалодання беларускай азбукай і пісьмом (К. Качанец, Цётка, Якуб Колас). Мелі месца спробы асэнсаваць прынцыпы беларускага правапісу. Ф. Багушэвіч рыхтаваўся склаці вялікі слоўнік беларускай мовы. Але гаваньне ў сувязі з гэтым пра ўзнікненне

гуртках паліграматы і мастацкай самадзейнасці, на курсах, сходках, мітынгах, сустрэчах, пры дапамозе лекцыяў, дакладаў, друку. Літаратурная беларуская мова робіцца вядучай у нацыянальным моўным развіцці. Яна становіцца не толькі мовай агульнанароднай культуры, але і агульнанародных зносін.

Пашырэнне літаратурнай беларускай мовы ў новых для яе сферах грамадскага жыцця асабліва ў такіх аўтарытэтных і ўплывовых, як дзяржаўнае кіраўніцтва нацыянальнай гаспадаркай, палітыка, права, розныя галіны культуры, навукі, тэхнікі і г. д.) выклікала бурны працэс яе разнабаковай функцыянальнай дыферэнцыяцы і трансфармацыі, асабліва ў галіне

ча выкарыстанне ў нашай літаратурнай мове толькі такіх сродкаў, якія найбольш збліжаюць яе з іншымі мовамі, максімальная інтэрнацыяналізацыя яе інвентару. Другая ж пазіцыя, прыхільніцкай стале асабліва «ваяўнічымі» ў канцы 20-х гадоў, — гэта скіраванне беларускай літаратурнай мовы ў сваім развіцці толькі на традыцыйныя ўнутраныя нацыянальныя рэсурсы (спадчыну). Паміж адзначанымі пазіцыямі назіралася яўнае супрацьпастаўленне. Павобныя ж прыхільнікі адной і другой пазіцыі ў сваёй моўнай практыцы даходзілі ўжо да крайніх меж — або да льявца-апаартуністычных або да нацыяналі-шавіністычных.

Заўятыя «інтэрнацыяналісты» ў пытаннях моўнага будаўніцтва пры сацыялізма лічылі беларускую літаратурную мову «квядумкай беларускіх шавіністаў», «вясковую моваю» і да т. п. Яны былі за рашучы пераход да ўжывання «інтэрнацыянальных» моў народаў з «перадавой» культурай. Прыхільнікі падобных «рэвалюцыйнараў», якія дапускалі ўжыванне беларускай літаратурнай мовы, зводзілі яе «развіццё» і «ўнармаванне» да нацыянальнага выпусцівання, вынішчэння ў ёй традыцыйных народных асаблівасцей і да надання ёй замест гэтага ўяўных «пралетарскіх» рыс шляхам «політэхнізацыі», засмечвання індустрыяльна-тэхнічнай тэрміналогіяй і выразамі, скарачэннямі, грубым прастаноўем і інш.

Левыя апаартуністы збліжаліся па сутнасці з «традыцыйнымі» вялікадзяржаўнымі шавіністамі (са старой інтэлігенцыяй, служачых), якія не толькі не жадалі ведаць беларускую літаратурную мову, але і перашкаджалі яе пашырэнню. Яны былі за захаванне ў Беларусі той моўнай сітуацыі, якая засталася ў спадчыну ад дарэвалюцыйнага мінулага.

Крайнія ж нацыяналісты (так званыя беларускія нацдэмы) у канцы 20-х гадоў у Савецкай Беларусі і асабліва за яе межамі разгарнулі на «моўным фронце» бурную практычную дзейнасць за «чысціню і самабытнасць» беларускай літаратурнай мовы. Яны абмяжоўвалі яе «жывленне» ў працэсе развіцця і ўзабагачэння толькі «сваімі» спрадвечнымі крыніцамі. Гэта галоўным чынам дыялектная мова і старая пісьмовая беларуская мова. Да таго ж адбіралася з гэтых крыніц толькі самае вузка рэгіянальнае, зусім адсутнае ў іншых мовах, а галоўным чынам — рускай. Шляхам выкідання з беларускай літаратурнай мовы ўласнага народнага, але тоеснага або падобнага да рускай мовы, дасягалася і яе «чысціня». Замест гэтага ўжываліся не толькі дыялектызмы і гістарызмы, але і жаргонныя словы і выразы, штучна атрыманая вытворная лексіка, паланізмы і г. д. Такімі ж «самабытнымі», саматужнымі моўнымі сродкамі абзначалі ў мове інтэрнацыянальна-рэвалюцыйнае, палітыка-публіцыстычныя і нават навукова-тэхнічныя паняцці. Беларуская літаратурная мова выглядала ў падобных «моватворцаў» нават «звышсамабытнай», зусім неподобнай не толькі да суседніх моў, у прыватнасці рускай, але і да жывой мовы беларускага народа.

Шырокая грамадскасць у Савецкай Беларусі на чале з Камуністычнай партыяй не раз выступала супраць розных недапушчальных і шкодных валонтарысцкіх перагібаў у моўных пытаннях. У пачатку ж 30-х гадоў быў рашуча адхілены той шлях нацыянальнага моўнага развіцця, на які скіроўвалі беларускія буржуазныя нацдэмы («Пісьменнік і мова», 1934 і інш.).

Наступныя даваенныя гады ў развіцці беларускай нацыянальнай мовы — гэта гады канчатковага вырашэння важнейшых пытанняў адносна крыніц узабагачэння і галоўнай лініі уніфікацыі нашай літаратурнай мовы. Унармоўваюцца і стабілізуюцца яе адносіны да дыялектнай мовы, а таксама да блізкароднаснай рускай і іншых суседніх моў.

Беларуская літаратурная мова займае вядучае становішча ў нацыянальнай моўнай сістэме. Яе адносіны да дыялектнай мовы робяцца дыферэнцыраванымі.

Аляксандр КРЫВІЦКІ,
кандыдат філалагічных навук.
[Працяг будзе]

БЕЛАРУСКАЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЯ МОВА І МОВАЗНАЎСТВА

прыкладных і тэарэтычных навуковых галін па літаратурнай мове, зразумела, немагчыма. Навука заставалася яшчэ глухой да яе патрэб.

II.

Нічым не абмежаваныя і вельмі спрыяльныя ўмовы для ўсебаковага развіцця і ўсеагульнага пашырэння наша нацыянальнага мовы атрымала пасля Вялікага Кастрычніка ў Савецкай Беларусі. Праўда, у першыя паслярэвалюцыйныя гады была грамадзянская вайна, Беларусі двойчы давалася перахвілі акупацыя: спачатку германскую, затым белапольскую. Толькі ў 1921 годзе канчаткова ўстанавілася Савецкая ўлада ў рэспубліцы. У Савецкай Беларусі наступілі мірныя гады аднаўлення і развіцця народнай гаспадаркі і сацыялістычнага культурнага будаўніцтва. Але заходняя частка Беларусі засталася бяспраўнай «усходняй ускраінай» Польшчы.

У Савецкай Беларусі мова нашага народа ў яе літаратурным выглядзе была абвешчана дзяржаўнай моваю разам з рускай і іншымі пашыранымі тады ў рэспубліцы мовамі («Дэкларацыя аб абвешчэнні незалежнасці ССРБ» ад 1 ліпеня 1920 года). Ужыванне яе стала не толькі нармальнай неабходнасцю, нават і абавязкам у грамадскіх вусных і пісьмовых зносінах (працэс так званай «беларусізацыі»). Беларуская мова загучала ў дзяржаўных і культурных установах рэспублікі, у школах, на вуліцах і плошчах нашых гарадоў і ў сялянскіх клубах з вуснаў беларускіх партыйных, грамадскіх і культурных дзеячаў, вучоных, дзяржаўных і гаспадарчых працаўнікоў. Створаны былі беларускія выдавецтвы, пачалі друкавацца масавымі тыражамі шматлікія газеты, дзясатыя часопісаў, кнігі і брашурны на роднай мове нашага народа. На працягу 1924—1928 гадоў выйшлі ў свет 875 розных па назве кніг, а ў 1931 годзе — ажно 1 300 кніг (за ўсё дарэвалюцыйны перыяд была выдадзена ўсяго толькі 320 кніжак).

З устанавленнем Савецкай улады ў гарадах і сельскай мясцовасці адкрываюцца пачатковыя школы на роднай мове, клубы, хаты-чытальні і іншыя культурныя ўстановы. Разгортваецца праца па ліквідацыі масавай непісьменнасці рабочых і сялян, па азнаямленні працоўных на іх роднай мове з палітыкай, навукай, літаратурай, мастацтвам — у розных школах,

лексікі. Адбываецца складанне і развіццё ў ёй спецыяльных прафесійных адгалінаванняў і новых стыляў, у прыватнасці «мовы» навукі і школьнага навучання, афіцыйна-справаводчай «мовы», газетна-інфармацыйнай і г. д. Адначасова назіраецца вялікі прыток новых лексічных сродкаў у стыль літаратурнай мовы, якія склаліся раней, — вобразна-мастацкі, публіцыстычны, размоўны. Сваё роднае, свежае слова нясе ў мастацкую літаратуру маладое пакаленне савецкіх беларускіх пісьменнікаў, паэтаў і журналістаў (П. Галавач, М. Чарот, К. Чорны, К. Крапіва, М. Зарэцкі, Р. Мурашка, М. Лынькоў, П. Трус, М. Хведаровіч, А. Зарыцкі, Х. Шынклер, У. Дубоўка, П. Глебка, П. Броўка і многія іншыя).

У развіцці і ўзабагачэнні літаратурнай мовы першапачаткова атрымала пашырэнне так званая «свабодная індывідуальная моватворчасць» Актыўныя «творцы мовы» арыентаваліся ў сваёй практычнай моўнай дзейнасці (напрыклад, у літаратурнай творчасці) пераважна толькі на ўласны перакананні і погляды, на ўласны густ і веды. У пошуках «уласнага» слова адны звярталіся да розных мясцовых гаворак, другія — да гарадскога прастаноўя і сацыяльных жаргонаў, трэція — да суседніх моў, чацвёртыя — да строгай пісьмовай беларускай мовы, пятыя — да сваіх «моватворчых» здольнасцей і г. д. Зразумела, што літаратурная беларуская мова бязмерна загрузвалася дыялектызмамі, жаргоннымі, прастаноўямі і вульгарнымі сродкамі, архаікай, штучнымі ўтварэннямі і вынаходствамі, паланізмамі, русызмамі і інш. Яна рабілася не толькі развітай і багатай, але адначасова і вельмі стракатай па сваіх сродках. Асабліва ў галіне слоўніка.

Зразумела, што з гэтай бурнай, але натуральнай і патрэбнай «моўнай паводкай» сплыло б з часам усё лішняе моўнае смецце, штукарскае «славеснае шалупіне», закарэлае моўнае начынне «першабытнай прастаты і свежасці». Моўнае развіццё паступова ўвайшло б у сваё нармальнае і адзінае рэчышча.

Але ў працэсе нармалізацыі літаратурнай мовы, уніфікацыі яе сродкаў, ва ўстанавленні «галоўнага напрамку» і крыніц узабагачэння выразна вызначаліся дзве крайнія пазіцыі з вузкай і абмежаванай арыентацыяй гэтага працэсу, шкоднай для мовы і непрыёмальнай для беларускага працоўнага народа. Адна з такіх пазіцый, больш ранняя, — гэта арыентацыя

ГЕНАДЗЬ УЛАСАЎ, ВАЖАК КНІГАЛЮБАЎ

У народзе гавораць: кніга — мост у свет ведаў; адна кніга — тысячы людзей вучыць; кніга — люстэрка жыцця і г. д. А народны паэт Беларусі Максім Танк аднойчы сказаў: «Любы дом без кніг здаецца змрочным і неясёлым». Іменна таму здабылі сабе заслужаную пахвалу клуб кнігалюбаў і народны кніжны магазін дзяржаўнага праектнага інстытута «Мінскпраект».

Мне выпала магчымасць

сустрэцца са старшынёй клуба кнігалюбаў гэтага інстытута Генадзем Уласавым. Вось некалькі яго слоў аб кнігах: — Ад бацькоў мне не дасталася кніг. Ім было не да іх. Я нарадзіўся каля Арзамаса. У 1955 годзе закончыў Горкаўскі інжынерна-будаўнічы інстытут. Стаў збіраць сваю асабістую бібліятэку. Кола маіх інтарэсаў у галіне літаратуры цяпер незвычайна шырокае. Я цікаўлюся мастацкай, кразнаў-

чай, геаграфічнай літаратурай. Збіраю паэзію, кнігі па мастацтву. Асноўным, аднак, у маім збіральніцтве з'яўляюцца рускія і савецкія энцыклапедыі, геаграфічныя карты, планы гарадоў. У картаграфічным зборы ўжо больш як тысяча такіх выданняў. Сярод энцыклапедыяў выданняў маю ўсе асноўныя рускія, а таксама кнігі Плюшара, Крайя і іншых. Цяпер мая асабістая

бібліятэка складаецца з больш чым 6 000 кніг. Варта ўпамняць, што Генадзь Іванавіч у свой час праектаваў на грамадскіх пачатках будынкі Арзамаскай мемарыяльнай бібліятэкі і музея імя А. Гайдара ў Арзамасе. За сваю працу быў узнагароджан Ганаровай граматай ЦК ВЛКСМ. Не спыніліся ў яго сувязі з культурнымі цэнтрамі Арзамаса і цяпер. Рэгулярна высылае ім экзemplары гай-

дараўскіх кніг, якія выходзіць у Беларусі. Прыбавіць і іншыя гарады краіны. У сваю чаргу землякі Г. Уласава дапамагаюць яму ў пошуках разнастайных кніжных выданняў аб ніжагародскім краі і родным Арзамасе, якія склалі ўжо спецыяльны раздзел бібліятэкі. І яшчэ адна характэрная рыса ў Генадзі Іванавіча. Ён заўсёды ў пошуку новых бібліяфілаў, неаслужана забытых аўтараў кніг. Гэта па

3 ПЕСНЯЙ ПРАЗ ЖЫЦЦЕ

ГЕРАІЧНУЮ драму Алеся Махнача «Гайрошы Брэсцкай крэпасці» паставілі многія тэатральныя калектывы і гурткі мастацкай самадзейнасці братняй Украіны. Львоўскі тэатр юнага глядача за гэты спектакль удастоены прэміі Міністэрства культуры СССР.

ВІЦЕБСКІ кампазітар Якаў Касалапаў закончыў цыкл песень, прысвечаных роднаму гораду. Сярод іх «Песня пра Віцебск», балада «Памяць роднага горада», песні аб героях Савецкага Саюза Веры Харужай і Зіне Партновай.

Гэтыя творы гучалі ў дні святкавання 1000-годдзя старажытнага горада.

НОВУЮ праграму падрыхтаваў лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі і Усесаюзнага фестываля мастацкай самадзейнасці народны агіттэатр Магілёўскага завода штурчанага валакна «Усмешка». Самадзейныя артысты раскажваюць пра баявы і працоўны шлях Ленінскага камсамола, пра жыццё і дружбу савецкай моладзі.

АГЛЯД-КОНКУРС дзіцячага малюнка на асфальце адбыўся ў Гродна. У ім прынялі ўдзел юныя мастакі Гродна, Ліды, Мастоў. Дыпламы першай ступені журы прысудзіла вучаніцы 3 класа з горада Масты Ані Сянкевіч за кампазіцыю «Цішыня», гродзенскім школьнікам Лене Карагодзінай за малюнак «Поезд дружбы» і Сяргею Бачэўскаму за сюжэт «Прырода».

мара. — Паўлік ходзіць у дзіцячы сад, муж — хірург, кандыдат медыцынскіх навук, працуе ў трэцяй клінічнай бальніцы.

З вялікай павагай гаворыць Раеўская пра сваіх калег — эстрадных спевакоў Нэлі Багуслаўскую, Юрыя Смірнова, Вольгу Шутава, Віктара Вуячыча, артыстаў вакальна-інструментальнага ансамбля «Песняры».

— Добрым спеваком можна стаць толькі тады, калі і сэрца і душу аддаеш песні. Мая самая запаветная мара — праспяваць аб тым, што значыць для мяне песня, раскажаць усім, што яна — мая любоў, тое, без чаго немагчыма жыць.

Пакуль што песні такой не напісана. А калі сказаць больш дакладна, то яе стварае сама Тамара Раеўская — сваёй шчырай адданасцю песні.

С. КУЛІНКОВІЧ.

НА ЗДЫМКУ: спявае салістка Беларускага тэлебачання і радые Тамара РАЕЎСКАЯ.

Фота У. КРУКА.

— Магу люблюю песню, урываю з оперы, аперэты...

На яе глядзелі з вясёлым здзіўленнем.

— А ноты дзе? — спыталіся.

— Калі дазволіце, я сама сабе праакампаную.

Праспявала адну песню, друтую... Яна тады быццам у атаку ішла. І... перамагла.

Колькі памятае сябе Тамара, побач з ёй заўсёды была песня. У сям'і спявалі ўсе. Асабліва добры голас быў у маці. Спявала і Тамара. Удзельнічалі ў самадзейных канцэртах і фестывалях. Аб прафесіі спявачкі не марыла, пасля заканчэння дзесяцігодкі вырашыла стаць медыкам. Але конкурс цалкам змяніў усё жыццё. Яе залічылі салісткай эстраднага ансамбля Беларускага тэлебачання і радые.

Скончыла музычнае вучылішча імя Глінкі. Шмат працавала. Хацела знайсці ўласную манеру выканання, свае інтанацыі, рэпертуар.

— Мне не падабаецца, калі спявак прытанцоўвае на сцэне, — гаворыць Тамара Рыгораўна. — Гэта адцягвае слухача ад галоўнага — ад песні.

Яе песня — простая, задушэўная споведзь аб любові да Радзімы, аб каханні і чужоўных людзях, якія жывуць побач з ёю. Найчасцей яна выконвае песні беларускіх кампазітараў — Юрыя Семянякі і Генрыха Вагнера, Яўгена Глебава і Ігара Лучанка, Дзмітрыя Смольскага і Уладзіміра Алоўнікава. Многія беларускія песні былі напісаны менавіта для яе.

Спявак — паўнапраўны саўтвар песні, бо ад таго, як ён

праспявае, у многім залежыць яе далейшы лёс. Раеўскай без ваганняў даручаюць першае выкананне твора. А пасля цяжка ўявіць гэтую песню ў іншым выкананні. Хто лепш за яе праспявае «Белую Русь» Ю. Семянякі і У. Карызыны, народную «Небыліцу» ў апрацоўцы Л. Смялкоўскага і новую песню «Ты ўспомні ўсё» І. Лучанка на вершы А. Куляшова?

— Мне падабаюцца песні лірычныя і лірыка-драматычныя, — раскажае спявачка. — І абавязкова, каб былі з глыбокім, цікавым тэкстам. Гэта своеасаблівыя музычныя апавяданні, якія ствараюць настрой, пэўны вобраз. Нельга добра праспяваць песню, да слоў якой сам ставішся скептычна, з недаверам. Ну і, зразумела, трэба, каб музыка адпавядала зместу.

Яна любіць песні Ю. Семянякі, напеўныя, лірычныя: «А мне ў шчасце верыцца», «Мой яснавокі сокал», «Белая Русь»...

— Нашы беларускія кампазітары ўсё часцей аддаюць перавагу буйным творам — операм, сімфоніям, — гаворыць Тамара Рыгораўна, — і менш пішучы песень. А як яны патрэбны людзям! Хіба можна раўнадушна слухаць «Белую Русь»? Гэта — гімн нашай беларускай зямлі, яе прыгажосці. Аўтары песні здолелі сказаць так многа, колькі часам не скажаш у вялікім фундаментальным творы.

Спявачка жыве вельмі напружаным жыццём: рэпетыцыі, запісы песень на радые і тэлебачанні, канцэрты. І яшчэ, як і кожнай жанчыне, трэба займацца домам, сям'ёй.

— Мае мужчыны стараюцца дапамагчы мне, але ж яны — такія занятыя, — смяецца Та-

Замерлі апошнія гукі песні, і ўсталывалася цішыня. Спявачка пакланілася, выбегла за кулісы, падумала: чаму так ціха? І раптам зала ўзарвалася выбухам апладысmentaў. Не верылася, што аплаздіруюць ёй.

— Ці не сон гэта? — спыталася ў Святланы Маргуновай, дыктара Цэнтральнага тэлебачання, якая ў той вечар вяла канцэрт у Калоннай зале Дома Саюзаў.

— Які ж сон? — адказала тая. — Хутэй выходзьце на сцэну. Чуеце, як аплаздіруюць!

Песню Г. Вагнера «Каханне толькі адно» на словы Э. Скобелева Тамара Раеўская выканала тады на канцэрце ў Маскве ўпершыню.

— Вельмі хвалявалася, — успамінае яна. — За дванаццаць гадоў, напэўна, можна было прывыкнуць, не перажываць так за свае выступленні. А вось мне магу. Калі першы раз прыйшла ў музычную рэдакцыю Беларускага радые, была храбрэйшая.

...Тамарына малодшая сястра выпадкова пачула па радые аб'яву пра конкурс спевакоў эстраднага аркестра Беларускага тэлебачання і радые. Зараз жа пабегла сказаць Тамары: яна тады пасля заканчэння школы працавала ў рэгістратуры трэцяй Мінскай клінічнай бальніцы. Тамара некалькі дзён вагалася: ісці ці не ісці? Якой цяжкай і доўгай здалася дарога да радыекамітэта!

— Што будзеце спяваць? — спытаў Барыс Райскі, мастацкі кіраўнік эстраднага аркестра Беларускага тэлебачання і радые.

Нібы ў сцюдзённую ваду кінулася:

М. БАГДАНОВІЧ

ЗАГАВАРЫЎ ПА-АСЕЦІНСКУ

18 кастрычніка 1972 года Паўночна-Асецінскае радые ў перадачы «Літаратура сяброў» перадало ў эфір нізку вершаў Максіма Багдановіча. Дату варта падкрэсліць: гэта было першае знаёмства асецінцаў з перакладзенымі на іх родную мову творамі аднаго з выдатнейшых беларускіх паэтаў XX стагоддзя. Перадачу вёў вядомы ў Асеціі паэт Пятро Урумаў. Менавіта ён дапамог М. Багдановічу на восемдзесят другім годзе яго бессмяротнасці загаварыць ішчэ на адной, пасля многіх еўрапейскіх, мове — нешматлікай прадстаўніцы іранскай групы моў у Савецкім Саюзе.

Пяты нумар часопіса «Мах дуг», органа Саюза пісьменнікаў Паўночна-Асецінскай АССР, які выходзіць у горадзе Арджанікідзе, прынёс новую прыемную вестку. Яго раздзел «Паэзія сяброў» знаёміць асецінскіх чытачоў з вершамі М. Багдановіча. У перакладзе Пятра Урумава, зробленым, дарэчы, непасрэдна з мовы арыгінала, загучала сем лірычных жамчужын беларускага паэта: «Мне снілася», «З песень беларускага мужа», «Песняру», «Кінь вечны плач свой аб старонцы...», «Ужо пара мне дадому збірацца...», «Цёплы вечар, ціхі вечер, свежы стог» і «Беларусь, твой народ дачакаецца...»

У невялікай прадмове да публікацыі вершаў перакладчык знаёміць чытачоў часопіса з асноўнымі момантамі жыцця і творчай дзейнасці паэта, гаворыць, што аўтар займае самае ганаровае месца ў гісторыі беларускай літаратуры — побач з Янкам Купалам і Якубам Коласам. Творчасць яго, падкрэслівае П. Урумаў, блізка асецінскаму чытачу сваёй выразнай грамадзянскай накіраванасцю, пафсам народнасці, яскравасцю паказу жыцця беларускага народа ў дарэвалюцыйным мінулым, прастатой і, разам з тым, адточанасцю мастацкай формы. Усімі гэтымі якасцямі вызначаецца паэзія класіка асецінскай літаратуры Коста Хетагурава. М. Багдановіч і К. Хетагураў — постаці аднолькавага творага характару, нацыянальна-культурнай значнасці. Менавіта таму перад пэсіяром зямлі беларускай расчынены насцеж сэрцы ўсіх насельнікаў краіны Хетагурава.

В. РАГОЙША.

3 АПОШНІХ ВЕРНІСАЖАЎ

Чатыры персанальныя выстаўкі экспанаваліся адначасова ў Мінскім палацы мастацтваў. Яны прадстаўлялі творчасць трох прафесійных мастакоў і аднаго мастака народнай творчасці. Дэманстраваліся жывапісныя палотны А. Заборова і Л. Шчамялёва, творы карыкатурыста М. Гурло і дэкаратыўныя пано з дрэва А. Сірэнкі. Усяго — больш за 500 работ.

Кожны з аўтараў вызначаецца сваім почыркам, сваёй індывідуальнай манерай, кожны выступае са сваёй тэмай.

Зброя мастака М. Гурло — смех. Яго гумарыстычныя малюнкі, якія шмат год не сыходзяць са старонак Беларускага сацыяльнага часопіса «Вожык», заўсёды вызначаюцца вялікай выдумкай, дасціпнасцю і вынаходлівым рашэннем. НА ЗДЫМКАХ: М. ГУРЛО. «Паклікала бабка ўнучку».

яго прапанове рэдакцыйная калегія серыі «Літаратурныя помнікі» Акадэміі навук СССР прыняла рашэнне выдаць выбраныя творы паэта Максіміліяна Валашына.

У важака кнігалюбаў «Мінскпраекта» свежыя ў памяці сустрэчы з такімі бібліяфіламі і пісьменнікамі, як Яўондзія Ракоўскі, Арнольд Гесен, Васіль Быкаў і іншыя. Шмат каштоўных сяброўскіх парад атрымаў ён ад буйнейшых савецкіх знаўцаў кнігі П. Бяркова і В. Лідзіна. Іменна гэтыя сувязі і нарадзілі ў яго ідэю аб стварэнні клуба аматараў кнігі.

Ужо ў красавіку 1969 года

агульны сход кнігалюбаў «Мінскпраекта» вырашыў арганізаваць свой клуб кнігалюбаў і выбраў Г. Уласава ў савет. Але рэзагульнымі сіламі працаваць аказалася не так лёгка. І васьмі восенню 1971 года аматары кнігі ствараюць аргкамітэт і ўваходзяць з хадайніцтвам у выканком Мінскага гарадскога Савета дэпутатаў працоўных аб стварэнні сталічнага таварыства аматараў кнігі. Імі ж быў падрыхтаван і праект статута гэтага таварыства.

І калі сёння знаёмішся з гэтым праектам, пераконваешся, што заснавальнікі гарадскога таварыства як бы

прадбачылі мэты ствараемага зараз Усесаюзнага добраахвотнага таварыства аматараў кнігі, якія знайшлі адлюстраванне ў праекце яго статута. Сваёй задачай яны ставілі ўсебаковае выкарыстанне кнігі ў якасці аднаго са сродкаў камуністычнага выхавання працоўных, садзейнічанне ў распаўсюджанні палітычных і навуковых ведаў, фарміраванне эстэтычных густаў і выхаванне высокіх маральных якасцей, прапаганду і распаўсюджанне твораў беларускай літаратуры, садзейнічанне ў рабоце рэспубліканскіх выдавецтваў, творчых саюзаў і г. д.

На літаратурных вечарах у клубе кнігалюбаў інстытута пабывалі ўжо многія вядомыя беларускія пісьменнікі, у тым ліку П. Броўка, І. Мележ, І. Шамякін, В. Быкаў.

Вялікую работу па прапагандзе кнігі і развіццю бібліяфіліі вядзе сам старшыня клуба кнігалюбаў. І вядома ж, Генадзю Іванавічу ёсць аб чым раскажаць сваім слухачам.

У інстытуце «Мінскпраект» быў арганізаван першы ў сталіцы рэспублікі народны кніжны магазін. У абедзённы перапынак і ў дні выдачы зароботнай платы за яго прылаўкам можна бачыць супрацоў-

нікаў інстытута Я. Касько, А. Школьніга, В. Шокала, Е. Сап'янік і іншых. Сёлага выручка магазіна складзе больш як 10 тысяч рублёў. Асабісты бібліятэкі супрацоўнікаў папаўняюцца дзесяткамі новых кніг.

Цяжка быць важаком. Трэба падрыхтаваць літаратурны вечар, канферэнцыю чытачоў, сустрэчы з пісьменнікамі і аўтарамі кніг. Даводзіцца арганізоўваць выстаўкі кніг, экскурсіі. Акрамя гэтага, ёсць асноўная, адказная і цяжкая работа: Генадзь Уласаў — начальнік вытворчага аддзела інстытута.

У. КУЗЬМІЧ.

Гэты цікі зялёны куток размясціўся ўсяго за некалькі дзесяткаў метраў ад шумнага шматгалосага Ленінскага праспекта. Усё, ад самай маленькай кветкі да галінастага дрэва, пасаджана і вырашчана тут клопатлівымі дзіцячымі рукамі. Сюды, на рэспубліканскую станцыю юных натуралістаў, прыязджаюць школьнікі з розных куткоў горада. Асабліва клопат юннатаў — участак малараспаўсюджаных гароднінных культур. Тут растуць такія расліны, як сатурэя, змегагоўнік, чарнушка, базілік і іншыя. Гэты ўчастак юннатаў заклалі па прапанове вучоных Беларускага навукова-даследчага інстытута бульбаводства, пладаводства і агародніцтва. Калекцыя яго пастаянна папаўняецца. З інстытутам у юных натуралістаў самыя цесныя сувязі. З дапамогай і пад кантролем яго супрацоўнікаў дзеці ставяць розныя доследы, звязаныя з патрэбамі сельскай гаспадаркі, праводзяць назіранні. З інстытута атрымліваюць яны насенне лепшых сартоў гароднінных культур і пасля збору ўраджаю, у сваю чаргу, перадаюць іх гаспадаркам, прашкольным участкам.

НА ЗДЫМКАХ: юныя кветаводы дзевяцікласніцы 87-й мінскай сярэдняй школы Вера ТРУБІШ (злева) і Лена ЗУЕВА ў аранжарэі; пшаніца, вырашчаная юннатамі, дае амаль 40 цэнтнераў з гектара. Фота І. ЗМІТРОВІЧА.

ГАРАДЫ «РУБІЛІСЯ» З ДРЭВА

Беларусь — лясны славянскі край. Яшчэ і зараз лясныя масівы складаюць каля трэцяй часткі яго тэрыторыі, а ў далёкія часы сёвай мінуўшчыні непраходныя дрымучыя лясы, бары, пералескі і гаі займалі амаль усе неабсяжныя прасторы нашай Радзімы. Аб гэтым сведчаць назвы цэлых фізіка-геаграфічных раёнаў (напрыклад Палессе), назвы гарадоў (Бярэсце — старажытны Брэст, Ельск, Бяроза, Дуброўна) і вёсак (Дубой, Грабава, Ліпнікі, Дуброва, Бор і шмат іншых).

У шматлікіх старажытных народных абрадах, павер'ях, легендах, песнях і казках галоўнымі персанажамі выступалі дрэвы. Усё гэта ярка адлюстроўвае тую ролю, якую адыгрывала дрэва ў жыцці беларускага народа.

Гэты танны, лёгкі даступны і зручны для апрацоўкі матэрыял ужываўся амаль ва ўсіх галінах народнай матэрыяльнай культуры. З дрэва вырабляліся прылады працы, рэчы хатняга ўжытку. З дрэва ўзводзіліся не толькі простыя сялянскія хаты і гаспадарчыя пабудовы, але і буйныя манументальныя архітэктурныя творы — замкі і крэпасці, цэрквы і манастыры. Лежачыя крыніцы пераканана сведчаць, што ў старажытны перыяд беларускія гарады «рубліліся» з дрэва. І наогул сам тэрмін «град» (горад) абазначаў пасяленне, абнесенае сістэмай драўляных абарончых умацаванняў.

У такіх спрыяльных умовах ужо ў старажытны перыяд на тэрыторыі сучаснай Беларусі развіваецца вельмі ярка і самабытнае народнае драўлянае дойлідства. Узнікнуўшы на аснове агульнай для ўсходнеславянскіх народаў (рускага, украінскага і беларускага) старажытнаарускай культуры, яно ў эпоху фарміравання Беларускай народнасці (XIII—XVI стагоддзі) набывае самабытны на-

цыянальныя рысы. У гэты гістарычны перыяд складаюцца асноўныя тыпы грамадзянскіх і культовых пабудов, якія атрымліваюць развіццё і ў далейшым, удасканаленае будаўніча тэхніка, ствараецца буйны кантынгент прафесійных кадраў — дойлідаў і цесляў, якія потым нярэдка аб'ядноўваюцца ў самастойныя карпарацыі. Такім чынам, яшчэ ў перыяд росквіту беларускай народнасці, у XVI стагоддзі, драўлянае дойлідства Беларудзі дасягае сваіх сапраўдных творчых вышын.

Аналіз беларускага драўлянага дойлідства самым непасрэдным чынам змякаецца з аналізам развіцця беларускай нацыянальнай народнай культуры, яе асаблівасцей і праяўленняў у розныя гістарычныя перыяды. Таму вельмі важна высветліць, што ўяўляла сабой драўлянае дойлідства Беларусі ў гісторыка-культурных адносінах. У. І. Ленін вучыў, што ў кожным антаганістычным грамадстве існуюць дзве культуры: рэакцыйная культура пануючага класа эксплуатацый і дэмакратычная прагрэсіўная культура народных мас. Менавіта драўлянае дойлідства мы павінны аднесці да дэмакратычнай народнай культуры, бо ў гэтай галіне творчасці прымалі ўдзел практычна ўсе слаі беларускага насельніцтва, асабліва сялянства і гарадскія рамеснікі. Таму драўлянае дойлідства ўяўляецца найбольш яркім выразнем дэмакратычнай культуры. У адзакраме ад каменнага, драўлянае будаўніцтва развілася пад непараўнальна меншым наглядом дзяржаўных органаў і царквы; яно было найбольш цесна звязана з тэхнічнымі і мастацкімі традыцыямі, якія складаліся на працягу шматвяковага шляху развіцця культуры беларускага народа. Нягледзячы на сістэматычнае гвалтоўнае навязванне культуры пануючага класа, беларус-

кае драўлянае дойлідства развілася сваім асобным шляхам, які быў у корані іншы, чым шлях развіцця афіцыйнай мураванай архітэктуры.

Асабліва супроцьлегласці ў дойлідстве абсацрыліся з часоў уваходу Беларусі ў Рэч Паспалітую ў 1569 годзе. У XVII—XVIII стагоддзях панска-каталіцкая агрэсія дасягае небывалых памераў. Забараняецца беларуская мова. Усё, што звязана з беларускай нацыянальнай культурай, падвяргаецца бясплітнаму праследаванню. Але і ў гэтых жорсткіх умовах працягвае развівацца народнае дойлідства, якое востра рэагуе на ўсе з'явы ў нацыянальна-вызваленчай барацьбе беларускага народа за ўз'яднанне з рускім і украінскім братнімі народамі. Адначасова не спыняюцца культурныя зносіны з народнымі масамі Польшчы і Літвы.

Беларускае драўлянае дойлідства, у цэлым, не развівалася на аснове такіх стыляў, як рэнесанс, барока, класіцызм і інш., але ж многія элементы гэтых стыляў яно ўбірае ў сябе, апрацоўваючы іх згодна са сваім народным густам. Таму ўспрыманне тых ці іншых каменных форм ніколі не мела характару імітатарства ці стылізацыі. Творча перапрацоўваючы лепшыя ўзоры прафесійнай народнай майстры стваралі свае арыгінальныя творы.

Мы закранулі толькі некаторыя праблемы, якія зараз стаяць перад даследчыкам Беларускай нацыянальнай культуры ў галіне архітэктуры. Наперадзе — глыбокае вывучэнне беларускага драўлянага дойлідства, якое абавязкова народзіць вялікі шэраг навуковых і папулярных работ у гэтай галіне.

Ю. ЯКІМОВІЧ,
навуковы супрацоўнік
Інстытута мастацтвазнаўства,
этнаграфіі і фальклору
АН БССР.

Дык за гэтыя грошы ты б мог купіць пару цудоўных чаравікаў!

— Гэта так, але было б даволі недарэчна хадзіць з чаравікамі на шыі.

— Што гэта ты смяешся ў адзіночку?

— Я расказвай сам сабе розныя забаўныя гісторыі, і як раз трапілася адна, якую я раней не чуў...

— Мне нарадзілася пяць гадоў, я нарадзіўся пятага мая, жыў на пятым паверсе і ў мяне пяцёра дзяцей. Таму я паставіў пяць дола-

раў на каня, які ішоў пад пятым нумарам.

— Ну і што, выйграў?

— Ён прыйшоў пятым.

Гаспадар гасцініцы крытычна аглядзеў новага пастаяльца і заявіў:

— Паглядзеваю, што не пацярпел дзяцей, сабак, котаў або папугаяў. І ніякай ігры на піяніна. І не ўключачь радыё! Вам ўсё зразумела?

— Усё, — пакорліва адказаў пастаялец. — Але ў мяне ёсць аўтаручка, і яна крыху рыпціць...

НА БАЙДАРКАХ ПРАЗ ЦІШЫНЮ

Старажытныя прычалы з пачарнелых ад часу бярвенняў, паўразбураныя шлозы — непаўторная прыгажосць старажытных водных шляхоў Беларусі — Агінскага, Бярэзінскага.

У канцы XVIII — пачатку XIX стагоддзяў рэкі служылі ажыўленымі шляхамі зносін. Тады па міжрэччах пракладвалі каналы, узводзілі вадаводны і запруды. Шлозы адчынялі ручным калаўротам або конным прывадам, уздоўж трасы каналаў рабілі насцілы з бярвенняў, па якіх ішлі запрэжкі коней, што цягнулі цяжкавагізныя ладзкі або плыты. Іншы раз гэту работу выконвалі бурныя людзі.

Але з сярэдзіны XIX стагоддзя чыгункі паступова адсу- нулі на задні план некаторыя водныя шляхі. У наш час на іх убачыш толькі грузаныя сенам лодкі ды байдаркі турыстаў.

Агінскі канал будаваўся ў 1767—1783 гадах па ініцыятыве і на сродкі заможнага магната Агінскага, які пра- жываў тады ў Слоніме. Ён даводзіўся дзядзькам Міхайлу Агінскаму — кампазітару, аўтару вядомых паланезаў. Ка- нал, злучыўшы раку Ясельду, прыток Прыпяці, з ракой Шчарай, прытокам Нёмана, працягнуўся на 47 кіламетраў па раўнінах Брэсцкай вобласці. У сістэму канала ўвайшло і мелководнае Выганаўскае возера, паўзарослае чаротам.

Падарожжа па каналу больш зручна пачынаць з сярня Беларускага Палесся — горада Пінска. За 15 кіламетраў ад яго, ля станцыі Ясельда, працякае рака Ясельда, уверх па якой і ляжыць шлях да канала. Сам канал падзяляецца на асобныя плёсы, злучаныя быстрынямі, а месцамі ён перарэзаны навейшымі меліярацыйнымі збудаваннямі.

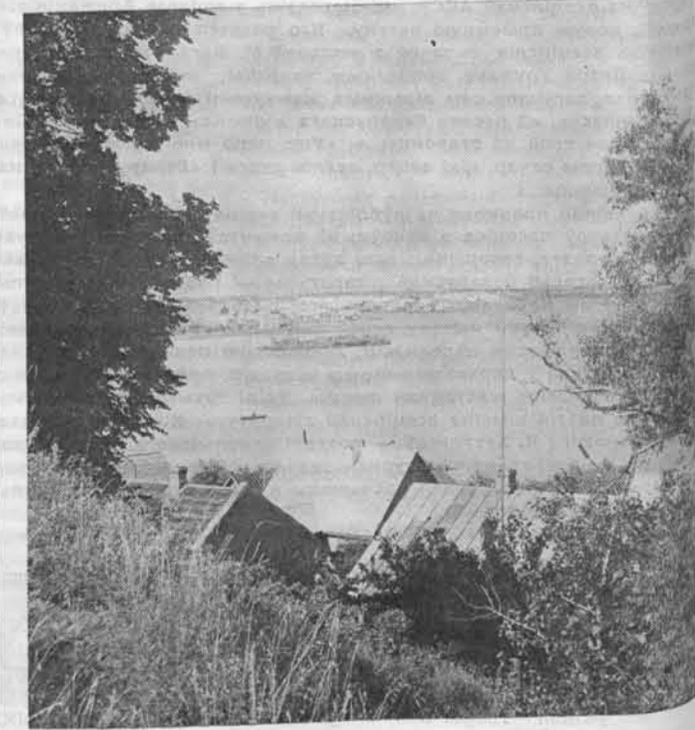
На паўдарозе, на беразе канала, стаіць пасёлак Целя- ханы — былая гандлёвая вёска, калісьці звязаная з аб- слугоўваннем суднаходства па каналу. Пасёлак здаўна сла- віўся сваімі саматужнымі промысламі, а ў нашы дні вы- рабам лыж. На набярэжнай у Целяханах захаваліся ста- рыя берагавыя ўмацаванні, прычалы, вартавыя будкі.

Даўжыня маршруту Ясельда — Слонім — 176 кіламе- траў, працягласць — 12 дзён.

Інакш выглядае Бярэзінская водная сістэма, пабудаваная купцамі-лесагандлярамі. Каналы злучалі сетку азёр і рэчак, у лабірынце якіх не заўсёды лёгка знайсці правіль- ныя шляхі. Сістэма будавалася ў 1797 — 1805 гадах для сплаву лесу да Заходняй Дзвіны, а па ёй — да Балтыйска- га мора. Шлях праходзіць праз векавыя лясы азёрна-ўгоркавага краю, далёка ад вялікіх аўтастрад. Заходняя частка канала знаходзіцца ў межах Бярэзінскага запавед- ніка, дзе і пачынаецца маршрут, — на рацэ Бярэзіне каля ўпадання ў яе ракі Сергуч. Па берагах — векавыя сосны, дубы, елкі, чые галіны навіслі над вадой. На невялікіх прытоках сустракаюцца абровныя плаціны. Сергуч прыва- дзе да возера Плаўна, адкуль пачынаецца Бярэзінскі ка- нал. Праз 7,5 кіламетра адкрыецца гладзь возера Бярэ- шча, на берагах якога захаваліся рэшткі гідратэхнічных збудаванняў, вадаспаду, вартавых будак. У Бярэшчу ўпадае рака той жа назвы, злучаная Берскім каналам з ракой Эсай, што ўваходзіць у сістэму Заходняй Дзвіны. Па Эсе можна трапіць у невялікае возера Проша. З яго па каналу — у Лепельскае возера, злучанае з рэчкай Улай. Шлях па велізарнаму выгіну Улы скарачае яшчэ адзін канал ля горада Чашнікі.

У цэнтры сістэмы размешчан горад Лепель. Азёры, дрэвы і ўзлескі, помнікі старажытнаарускага драўлянага дойлідства надаюць непаўторны каларыт гэ- тэйшым мясцінам. Гэты раён у гады Вялікай Айчыннай вайны быў партызанскім краем. Цяпер непадалёк ад Ле- пеля пабудавана самая вялікая ў Беларусі Лукомская ДРЭС.

В. ЖУЧКЕВІЧ,
доктар географічных навук,
Е. ЯФРЭМЕНКА.

Браслаўскі пейзаж. Фота Э. ТРЫГУБОВІЧА.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-07-82, 33-65-84, 33-03-15, 33-65-91, 33-15-15.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга
друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі
Зак. № 1195.

ГУМАР

Гаспадар дома пытаецца ў служанкі:

— Мая жонка сёння ве- чарам пойдзе куды-небудзь?

— Так, яна збіраецца ў кіно.

— А ты не чула, я з ёй іду?

Маленькая Эсі заканчвае сваю вячэрнюю малітву словамі:

— А яшчэ, мілы божанька, пашлі крыху адзення тым бедным голым дзядзяткам у часопісе, які чытае татачка...

— Ты гаворыш, што гэты гальштук каштуе 75 крон?